

Šiame numery:

Žvilgsnis į praėjusius ir ateinančius metus.
Apie arklius, vieversius ir rašytojus Londone.
Lietuvos žydai ir „Holocaust“.
Herojiškoji žemdirbio dalia.
Vlādo Šlaito eilėraščiai.
Visiškai slaptai! TSRS Ryšių Ministrui draugui Talyzinui N.V.
Donelaitis sugrįžo į Tolminkiemį.
Giedrės Žumbakienės ofortų paroda.
Dainuoja nežinomi choristai.
Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Žvilgsnis į praėjusius ir ateinančius metus

Lietuvių kultūrinė veikla svetur, turint mintyje išeivių skaičių, ir šiandien, po visokiųjų šimtmečio emigracijų, tebėra didžiai gyvatinga, kūrybinga, išradinga, pasipildanti naujomis jėgomis, pajėgių žmonių išsiugdanti savo jaunosiose kartose. Tik per vienerius metus mokslo, meno, literatūros, muzikos ir kitose srityse padaroma tiek, kad metų pabaigoje, norint visa tai detaliau suregistruoti, reikėtų išties laikraščio puslapio. Pakanka tuos puslapius bent pavartyti, kad įsitikintum, kiek vis dėlto per dvyliką mėnesių padaryta, faktų tegu ir neskaičiuojant lašas į laš kaip vaistus.

Verti metinius dienraščius, savaitraščius, mėnraščius, žurnalų bei biuletenių kompleksus, o prieš akis mirga naujų knygų recenzijos, dailės parodų aprašymai, koncertų vertinimai, studijų ir kongresų dienos, mokslininkų suvažiavimai, kultūrinių vakaronių temos, rašytojų literatūros vakarai, premijos, konkursai ir t. t. Ir ne vien pagyrai, bet ir kritiškos pastabos. Lygiai kaip ir turi būti sveikame, natūraliame, nuovoka neprarusiam ir vaisius nešančiame kultūriniame gyvenime.

Mūsųose tačiau ne kartą bando įsipilietinti nuomonė, kad kultūriniame sektoriuje tegalimi vien laurai, tik laurai teiktini kiekvienam, kas bent pirštą kultūros vardu pajudino. O kad visais amžiais ir visur greta laurų egzistavo ir erkščiai, mes jau baigiame pamiršti. Kultūrinis gyvenimas nėra tik angeliškas džiaugsmas, jis buvo, yra ir bus taipgi žmogiškas skausmas, bus ir erkščiai. Pamištant, kad iš skausmo, net labiau negu iš džiaugsmo, gimė didieji žmonių kūriniai. Gimė iš visos tautos skausmo, iš epochos skausmo, iš tam tikros visuomenės skausmo, iš asmeniškų pavienio žmogaus

skausmo, jeigu tik jis turėjo talentą ir mokojo savo skausmą kūrybingai išreikšti. Tačiau ir atliktųjų darbų prasme kiekvienas turime tikėtis ne vien tik laurų, bet ir erkščiai. Net tas pats žmogus vieną kartą gali būti vertas lauro, o kitą — erkščio. Juk nesame kokios nors išrinktoji, vien genijų tauta. O kai patys pradame tokiomis įsivaizduoti, daromės juokingi. Tik, ačiū Dievi, mūsųose vien tokių kraštutinių dar nėra ligoniškai per gausu. Dar įstengiamės į faktus bei rezultatus žvelgti realybę ir vertę užčiuopiančiu žvilgsniu.

Nėra abejonės, kad visko buvo ir praėjusiose 1979-tuose metuose. Tačiau viską iki kruopelytės sudėjus ant svarstyklių, turbūt nusvertų tai, kas liudytų išeivijos kultūrinio gyvenimo laurinė ir erkštinės realybės gana palaimingą simbiozę ir joje daugiau ar mažiau nunokusius vaisius. Neįmanu čia būtų visas sritis atidžiai pasijoti. Tačiau visose būtų TAIP ir NE procentas maždaug toks pat. Stabtelėkime detaliau tad bent prie išeivijosios grožinės ir kitokios literatūros. Praėjusių metų jos derlius toli gražu neverčia mūsų nusiiminti. Štai poezijos knygos: Balio Augino „Giesmės žydėjimo metas“, Jurgio Blekaičio „Rudens ritmu“, Lietuvos pogrindžio eilėraščiai „Litanija“ ir kt. Romai ir novelės: Aloyzo Barono „Laivai ir uostai“, Liudo Dovydeno „Vasaros vidurienis“, Jurgio Gliados „Perlojos respublika“, Juozo Kralikausko „Ikaite Vilniaus akmenys“, Algirdo Landsbergio „Muzika įžengiant į neregėtus miestus“, R. Spalio „Širdis iš grąnito“ ir kt.

Grožinės literatūros vertimų gausa praėjusieji 1979 metai yra ypatingai išskirtini. Ankstesniais metais vertimų būdavo labai pasigendama, jų pasirodymas būda-

ALGIRDAS LANDSBERGIS

Atidarydamas tarptautinio P. E. N. klubo delegatų suvažiavimą Londone (lapkričio 20 - 21 d.), sekretorius Peter Elston atsi-prašė už „asketišką“ aplinką, bet pabrėžė, jog ji jam primena karo laikotarpį, kurio britai didžiuojasi. Kuklioji aplinka, matyt, buvo susijusi su ponios Thatcher „suveržtu diržu“ ekonomine politika, kurios pasekmė — sumažėjusi vyriausybės parama menams ir kultūrai.

Delegatai buvo susigrūdę dailės galerijoje (Air Gallery), kur juos supo drobės, vaizduojančios erdvėje plūduriuojančius skylėtus žmogūnus, primenančius į blynus suspaustus Henry Moore skulptūras. Delegatų kojos pasiliko ant žemės: suvažiavimo metu buvo ne tiek tyrinėjama vaizduotės erdvė, kiek mūsų pasaulis, kuriame literatūrinė vaizduotė turi kovoti už savo gyvybę. Gausybė organizacinių, administracinių, politinių klausimų; trūpinys literatūros.

Susirūpinimas cenzorių, televizijos, technologijos bizierių, ir kitų skelbiamos literatūros sveikata aiškiai jautėsi serijoje pranešimų „Bandradarbiavimo su UNESCO“ tema. P. E. N. klubo santykiai su UNESCO tamprėja, tikimasi iš to abipusės naudos. Ypač vengrų P. E. N. centro iniciatyva, daug kalbėta apie „mažas šalis su didelėmis literatūromis“ ir tartasi kaip joms padėti, pvz., stimuliuojant vertimus.

Prieš pried Kalinamų rašytojų (Writers in Prison) komiteto

IS P.E.N. klubo delegatų suvažiavimo Londone, Anglijoje: Algirdas Landsbergis — Egzilo P.E.N. centro Amerikoje viceprezidentas, ir serbų (Jugoslavijos) centro delegatas Vjislav Colanović.

pranešimo, pasigirdo ir Antano Terlecko bei Viktoro Petkaus pavardės. Komiteto pirmininkas Michael Scammell jau buvo išspausdinęs savo pranešimą, kai jį pasiekė informacija apie Terlecką, kurį jis kongreso metu pamėginė savo įvadiniam žodyje. Petkui buvo paskirtas visas paragrafas — aprašomos jo dabartinės sąlygos, P. E. N. nariai raginami rašyti jam laiškus. Maloniausia suvažiavimo dovana buvo Skotijos P. E. N. centro nuosprendis „adoptuoti“ Petkų, įtraukti jį į savo „garbės narių“ sąrašą. Jau 34 įvairiuose pasaulio kalėjimuose

se kenčiantys rašytojai yra tapę tokiais P. E. N. nariais. Į šią ypatingą rašto žmonių šeimą lapkričio 20 d. įsijungė ir Viktoras Petkus, kuris dabar naudosis P. E. N. klubo moraline parama.

P. E. N. centrai tokiu būdu „adoptuoja“ ne tik grožinės literatūros kūrėjus, bet visus „rašto žmones“, neišskiriant esąsčių ir žurnalistų. Beinformuojant delegatus apie Petkaus ir Terlecko savilaidinius rašinius (įskaitant ir neseniai „Kontinente“ išspausdintą jo straipsnį apie antisemitizmą), labai pravertė Tomo Venclovos paruošta Petkaus literatūrinės veiklos apybraiža ir L. Bendruomenės išleistas Terlecko autobiografinis laiškas. Andropovui. Buvo rodoma daug dėmesio ir Tautos fondo išleistas Venclovos studijai „Lithuanian Literature“.

Kalinamų rašytojų komiteto pranešimas, kaip paprastai, buvo dalykiškas ir objektyvus. Jis aprėpė visą pasaulį, nuo rašytojų vargų Argentinoje (viena iš blogiausių) iki naujų areštų Sovietų Sąjungoje bei Rytų Europoje. Pranešimas užbaigė Pietų Afriką, kurios rašytojų padėtis daug kuo primena Rytų Europą, kur nesutinkantieji su totalitarine religija tapę „negrėmis“, pasmerktais „apart-

heidui“ (gyventi atskirai). Apie Pietų Afriką atskirą pranešimą padarė naujas P. E. N. pirmininkas, švedas Per Wästberg.

Vienbalsiai, penkiems delegatams susilaikius, buvo priimta rezoliucija, kurioje P. E. N. „giliai apgailestauja“ griežtą kalėjimo bausmę neseniai suimtam čekų dramaturgui Václavui Havellui ir reikalauja, kad jis būtų paleistas, svarstant jo apeliaciją. Slovėnų (vieno iš Jugoslavijos centrų) delegatas priminė suvažiavimo dalyviams, kad Helsinkio baigminį aktą pasirašiusios valstybės įsipareigojo suteikti išraiškos laisvę savo piliečiams, jis ragino P. E. N. reikalauti, kad visi kaliniai rašytojai būtų paleisti. Olandų rašytojas van den Doolaard taikliai pareiškė, kad už kalėjimų grovų ne tik asmenys, bet ištisos kultūros.

Ir vėl, kaip ne sykį matytoje melodramoje, skirtingą poziciją užėmė Rytų Vokietijos delegatas. Jis tvirtino, kad ne visi kaliniai rašytojai nusipelnė P. E. N. klubo paramos: „arklių“, esą, negalima lyginti su „vieversiais“, remtini tik tie literatai, kurie kovoja už „pažangią“ ir „humanistišką“ visuomenę. Man teko painformuoti delegatus apie svarbiausius Terlecko straipsnius temas: tautų apsisprendimo teisę, istorijos klastojimo pavojų, antisemitizmą, tikros demokratijos reikalingumą, tautinės kultūros svarbą. Paminėjau, kad Rytų Vokietijos delegato pasiūlymas iše-

lia tam tikrų filosofinių problemų: kam teks nuspręsti, kas „pažangus“ ir kas „nepažangus“ — arkliai, ar kentaurai, vieversiai ar... meškos; ar P. E. N. nesirūpins persekiojamais arkliais, jei jie skirtingos spalvos; ar kai kurie arkliai lygesni už kitus arklius; ir kur pasidės zuikiai?

Kaip pernai Stockholme, tikėjau susitiksiąs daug latvių ir estų delegatų, bet jų pasirodė tik viena — latvė Velta Snikere. Jos atvykimas pasirodė išganingas, nes suvažiavimo metu iškilo ir Baltijos klausimas. Bulgarių delegatė tvirtino, kad nebėra prasmės toliau laikyti latvių ir estų centrų. (Tie centrai buvo įsteigti prieš Antrą pasaulinį karą; mes, lietuviškai punktualūs, taip ir nebesusipėjome). Velta Snikere atskė, kad jei tarptautinis P. E. N. klubas susiaurintų ar panaikintų estų ir latvių centrų, tuomi būtų pateisinta agresija prieš tris mažas valstybes ir jų neteisėta aneksija. P. E. N. sekretorius ją užtikrino, kad jokių pakeitimų nemanoma daryti.

Nepavyko ir panašus mėginimas amputuoti egzilų P. E. N. centrą. Tą klausimą svarstęs pametėtis ne tik patvirtino, kad P. E. N. turi teisę egzistuoti, bet ir pareiškė, jog tokių padalinių gali įsisteigti ir daugiau. Kaip debato metu pareiškė belgų delegatas, dėl išeivių rašytojų daugėjimo kalti ne tik išeiviai ar P. E. N. klubas, bet pasaulis, kuriame mes gyvename.

Rytų Europai suvažiavime buvo ribotai atstovaujama. Jau vienuolia kalbėjau, kai nesimato čekų ir slovakių. Rumunų centras pradingo — tokia Bukarešto kultūrinė politika. Šį sykį nepasirodė ir lenkai, suvažinūsieji svarbų vaidmenį P. E. N. darbuose. Lenkijos kultūros ministerija atsiuntė laišką, pranešdama, kad lenkų rašytojams vizos neišduos dėl „lėšų trūkumo“. (Girdėjosi ir kitokių nuomonių: kad lenkų rašytojus išleisti rizikinga, nes jie tapo per daug nepriklausomi). Gyviausiai reikėsi jugoslaviai.

Per dvi dienas buvo kalbėta ir daugelis kitų klausimų: apie vertimus, P. E. N. knygų seriją, premijas ir kt. Prasidėjęs asketiškai, suvažiavimas baigėsi klegesiu, įraudusiais veidais ir socializmo žurnalisto klube, Chelrijos klastojimo pavojų, antisemitizmą, tikros demokratijos reikalingumą, tautinės kultūros svarbą. Paminėjau, kad Rytų Vokietijos delegato pasiūlymas iše-

Belgų delegatas Carlos de Radtitzky ir vietnamiečių rašytojų užsienyje atstovė Vithi Hoa Trinh P.E.N. klubo suvažiavime Londone.

vo tikra retenybė. Tuo tarpu 1979 metais išleista: Ainos Srupskienės redaguota antologija „Lithuanian Writers in the West“, Antano Vaičiulaičio lietuvių kalbos išverstoji O. V. Milašiaus poezija „Septynios vienatvės“, Povilo Gaučio išverstos ispano Azorino novelės „Pirmasis stebuklas“, Sigito Gedos poezijos pluoštas „Songs of Autumns“, anglų kalbon išverstas Jono Zdanio, ir metų užsklandai pasirodžiusi Tomo Venclovos pasaulinės poezijos vertimų knyga „Balsai“.

Jei peršoksime iš grožinės literatūros į kitas kultūrinės sritis, tai leidinių vėl rikiuosius netrumpai vartinė: Dr. A. Kučas „Arki-vyskupas Jurgis Matulaitis — Matulevičius“, J. Jakštas „Dr.

Jonas Šliūpas“, A. Giedraitis „Mūsų žurbarkas“, Red. A. Rūgytė „Zanavykija“ II t., Red. J. Puzinas ir J. Palukaitis „Tautinės minties keliu“, Vida Augulytė ir J. Masilionis „Lietuvių literatūros“, Kazimieras Barėnas „Britanijos lietuvių“, P. Klimas „Išmano atsiminimų“, Red. V. Mačiūnas „Lituanistikos instituto darbai“ IV t., Red. Janina K. Reklaitis „Lituanistikos instituto 1977 metų suvažiavimo darbai“, A. Pakalniškis „Gyvenimo pakelė“, A. Rubšio „Raktas į Naująjį Testamentą“ II t., Red. V. Adamkus „Santara — Šviesa“, B. Kristopaitis „Jūrų keliais“, J. Karvelis „Prekybininko keliu“ ir kt.

O kur dar „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ vertimai i

svetimas kalbas, kur dar kasmetiniai „The Violations of Human Rights in Soviet Occupied Lithuania“ dokumentiniai leidiniai anglų kalba su praėjusių metų pabrėžtinomis apimties 200 puslapių tomul

O buvo krutėta ne vien knygų leidyboje. Nesistengiant visko prisiminti ir ilgiau negalvojanč, ryškiai iškylo ir vienuoliktasis Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimas Chicagoje, ir septintasis Lituanistikos instituto suvažiavimas New York'e, ir Baltiškųjų studijų tarptautinė konferencija Stockholme, ir lietuviams atstovavimas PEN klubo delegatų suvažiavimuose Brazilijoje ir Anglijoje, ir operos bei operetės Chicagoje, J. Ka-

Skotų P.E.N. centro atstovė Lavinia Derwent posėdžių pertraukos pokalbiuose.

(Nukelta į 2 psl.).

Lietuvos žydai ir „Holocaust“

Dr. Juozas Prunskis, LITHUANIA'S JEWS AND THE HOLOCAUST, pub. by Lithuanian American Council, Inc., Chicago, Ill., 1979.

VANDA SRUOGIENE

Nedidelė tai knygutė anglų kalba, vos pusantro spaudos lanko (48 psl. in 8°), bet joje sukurta labai svarbi medžiaga.

Ivairūs mūsų veiksniai, komitetai, organizacijos, paskiri veikėjai nuo pat pirmųjų tremties dienų rūpinosi, kad būtų surinkta ir paskelbta medžiaga apie skriaudas, padarytas Lietuvai tiek sovietinės Rusijos, tiek nacionalistinės Vokietijos. Per gana ilgą laiką atsirado nemažai atsiminimų, dokumentų rinkinių, straipsnių, archyvų, bet viskas išskaidyta po kartais jau nebeegzistuojančius leidinius. Nemaža dalis unikalių medžiagų jau yra žuvusi, mirus jos rinkėjams. Taip per 35 metus nesulaukėme veikalų, kuriuose būtų paskelbti dokumentai, faktai, kuriais galėtume ginti mūsų teises ir atremti metamus lietuviams kaltinimus. Ypač tokių leidinių pasigedome, kai JAV žydai rodė plačiai išpopuliarintą filmą „Holocaust“, kuriame už žydų naikinimą Antrojo pasaulinio karo metu kaltinami ne tik vokiečiai, bet ir lenkai, lietuviai ir kt. Lenkai iš karto karštai reagojo, o mes turėjome tylėti ir net kentėti organizuotus puolimus, daugiausia taikomus didžiausią lietuvių kolonijai Chicago Marquette Parkui.

Skaudžiai spragai užpildyti emėsi nenuilstamas spaudos darbuotojas dr. Juozas Prunskis. Jis paskubomis 1979 metais paskelbė „Lietuva bolševikų okupacijos“ (išleido jūrų šaulių Klaidėdos vardo kuopa Chicagoje) ir nepraleidžia progos atsiliepti trumpais, bet reikšmingais laiškais į neteisingas informacijas apie Lietuvą ir lietuvių JAV spaudoje anglų kalba, dalyvaudami tautinėse ir protesto demonstracijose ir kt. Savo knygutėje „Lithuania's Jews and the Holocaust“ kerta žydams atsakymą į jų kaltinimus lietuviams, daugiausia remdamasis pačių žydų literatūra. Ne lietuviai sumanė žydus persekioti, bet vokiečiai ir vykdė baisias žudynes, dažnai lietuviams prisidengdami.

Dėl paties žodžio „Holocaust“. Jis mažai žinomas ir plačioms angliskai skaitančioms masėms, juo labiau reikalingas paaiškinimo lietuviškam skaitytojui.

„Holocaust“ — senas ritualinis, sakralinis terminas, kilęs iš graikų kalbos *Holokaustos* ir reiškias visišką aukos (gyvulio) sudeginimą ugnyje, kartais ir ritualinį susidėginimą. Žodis buvo perimtas romėnų, kur įgijęs formą *Holocaustum*, prancūzų — *Holocauste*; vokiškai jis vadinamas *das Brandopfer*, lenkiškai — *calopalenie*, lietuviškai sakytume — *kraujo auka*. Ritualas mums žinomas iš žydų tikėjimo Senajame Testamente. Pagal žodynus tas žodis tik figūratyvine, perkeltine prasme reiškia bendrai visišką sunaikinimą. Matyt, filmo „Holocaust“ autoriai tą ritualinį terminą panaudojo antraštei, norėdami dar labiau dramatiuoti savo tautos tragediją.

Dr. J. Prunskio knygutė turi kelis skyrius. Pirmajame, *Lietuvos žydai ir Holocaustas*, autorius pabrėžia, kad proporcingai nedidelio skaičiaus žydų tauta yra davusi žmonijai nepaprastai daug gabių ir iškilų asmenybių. Jis išvardina kai kuriuos iš mūsų laikų ir paminia, kad nemažai jų yra kilę iš Lietuvos, kaip gydytojai E. Landau, B. Zacharinas, menininkai Ch. Soutine, J. Lipchitz, smuikininkas J. Chaiček (jis rašosi Heifetz, Jascha).

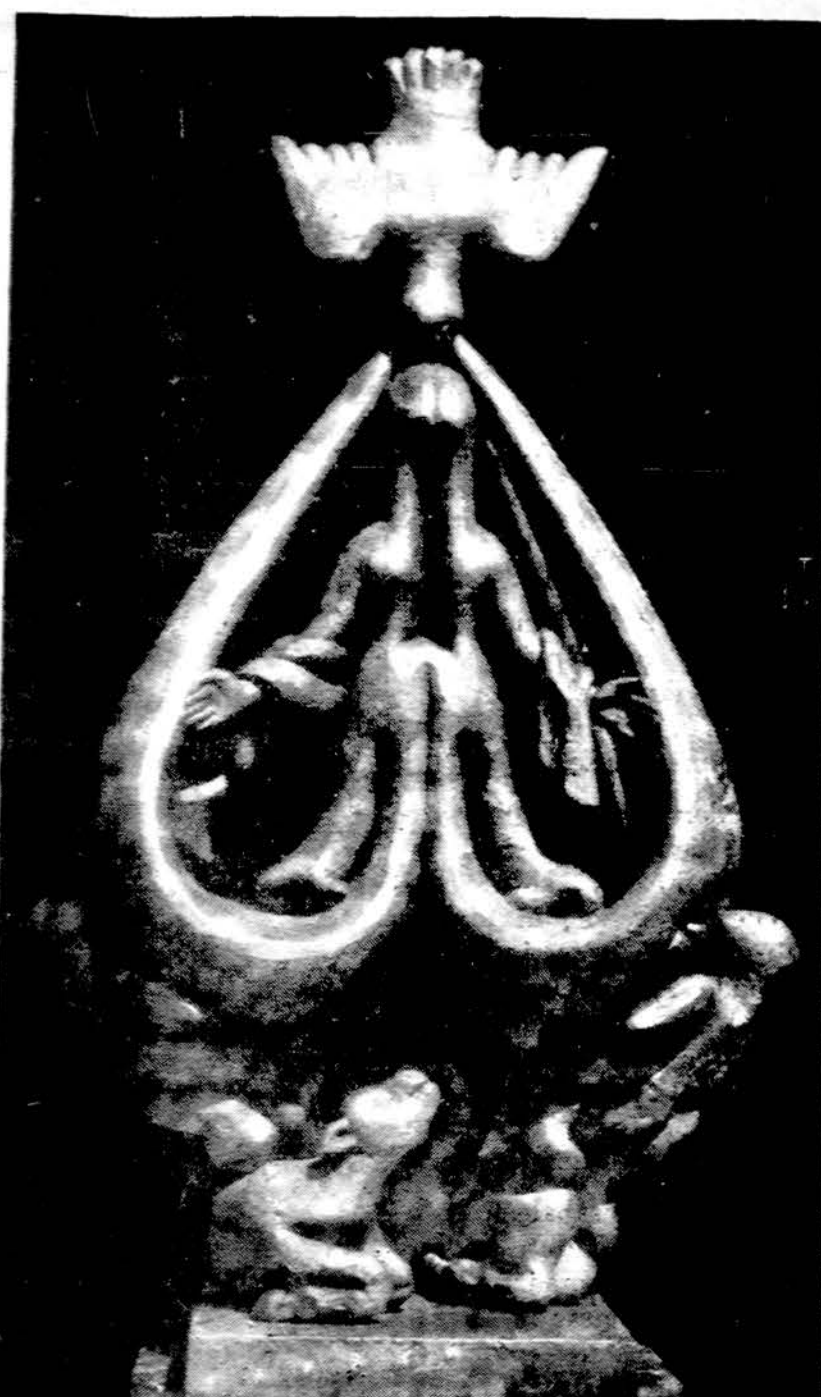
Skyrelyje *Žydai Lietuvoje ir jų kultūrinė autonomija* dėstoma, kuriomis sąlygomis žydai gyveno Lietuvoje, pradedant Vytauto Didžiojo laikais (iš tikrųjų jie buvo įsikūrę Vilniuje ir Trakuose jau Gediminui valdant). Žydai visą laiką netrukdomai tvarkėsi savo bendruomenėje iki pat vokiečių okupacijos Antrojo pasaulinio karo metu. Cituodamas iš „Encyclopedia Judaica“, *Encyclopedia Zionism* ir iš kitų žydų veikalų, autorius duoda statistinių ir kitokių duomenų apie žydų gyventojų skaičių, jų institucijas, mokyklas, tikybines praktikas. „Žydų tautinio atgimimo idėja turi gilią šaknis Lietuvoje... Lietuvos žydai buvo vieni pirmųjų, kurie propagavo mintį žydams grįžti į Izraelį“. Žymus autorius I. Cohen knygoje „Vilna“ (Vilnius) liudija: „Lietuviams valdant (Vilniaus kraštą), gyventojai lengviau atsiduso, žydai pasijuto laisvesni negu bet kada“. Patys žydai pabrėžia, kad nepriklausomos Lietuvos vyriausybė buvo net įsteigusi atskirą ministeriją žydų reikalams, kad žydai turėjo daug organizacijų, mokyklų hebrajų ir idiš kalbomis. Primenami žydų ministro pirmininko Menachem Begin žodžiai jo knygoje „White Nights“, kad jo tautiečiai laikė Vilnių Lietuvos Jeruzale (pats Begin karo metu yra buvęs Lietuvoje). Žydų teologijos mokyklos Vilniuje, „Slobodkoje“ (Vilampolėje), Telšiuose garsėjo visame pasaulyje. Nepriklausomai Lietuvos valstybei kuriantis, jauni žydai ejo savanoriais į Lietuvos kariuomenę, nemaža jų mokėsi Lietuvos mokyklose, žydai turėjo daug gydytojų, advokatų, jų prekyba klestėjo.

Sovietų okupacijos metu daug žydų pasireiškė komunistų administracijos aparato viršinėse. Apie tai jie patys liudija: „Sovietų valdžia tuoj uždarė visas hebrajų ir sionistines kultūros organizacijas, visą žydų spaudą, net idiš kalbą, pakeitė komunistiniais organais“. „Naujam komunistų režimui prireikė žydų inteligentijos patirties bei gabumų, tad

žydams buvo suteiktos žymiausios pozicijos ūkio, teismo ir administracijos aparate“ (Enc. Judaica, II t., 385 psl.). Lietuvių komunistų partija buvo negausi, daugumą jos sudarė žydai, lietuvių būta tik 1/3 visų narių. NKVD įstaigoje 50 proc. sudarė rusai, 40 proc. — žydai ir tik 10 proc. — lietuviai. Autoriaus žodžiais: „Suėmimai, kankinimai per tardymus, trėmimai į Sibirą, kuriuose žydai dalyvavo, buvo pagrindinė priežastis, dėl kurios kai kurie neatsakingi lietuviai su kriminaliniais palinkimais vėliau prisidėjo prie žydų naikinimo“.

Žydų naikinimas nacių valdymo metais. Vokiečiai siekė visai sunaikinti žydų tautą. Jau 1941. VI. 25 prasidėjo baisioji akcija. SS Brigadefuehrer Staehler'ker įsakė saugumo policijai vykdyti iš anksto paruoštas žiaurias priemones žydams likviduoti... Buvo stengiasi sudaryti išpūdį, kad tai vietos gyventojai spontaniškai reaguotų už žydų įvairių komunistų terore. Autorius cituoja iš „Encyclopedia Judaica“, tuo įrodymas, kad žydai puikiai žinojo, jog žydų genocidą sugalvojo vokiečiai, o ne lietuviai, su kuriais jie daugelį amžių taikioje gyveno. Toliau faktais įrodo lietuvių protestai prieš žydų varymą į ghetto, koncentracijos lagerius, į šaudymus vyrų, moterų, vaikų, senelių. Juk Laikinoji Lietuvos vyriausybė buvo vokiečių panaikinta, bet buvęs Lietuvos prezidentas dr. K. Grinius, buvęs ministras J. Aleksa ir kun. M. Krupavičius buvo įteikę vokiečiams protestą raštu ir už tai nukentėję. Padėti žydus gelbėti reikėjo statyti savo gyvybę pavojui. Ir ne vienas lietuvis už tai savo galvą ir turtą sumokėjo. Primenamas faktas, kad vokiečiai buvo sušaudę ištisą lietuvių policijos būrį už atsisakymą šaudyti nelaimingas aukas. Nepaslapstis ir tai, kad vokiečiai savo budelių perengdavo lietuvių uniformomis ir juos filmuodavo ekzekucijos metu. Pasitaikydavo jaunų vyrų savižudybių, kai jie negalėjo kitaip išvengti nežmoniško įsakymo, taip pat ir atsitikimų, kada patys žydai būdavo verčiami eiti budelių pareigas.

Įrodinėdamos, kad ne vien žy-

Jacques Lipchitz. Madona Assy bažnyčioje, Prancūzijoje. Šių dienų garsusis skulptorius Jacques Lipchitz yra Lietuvos žydas, gimęs ir augęs M. K. Čiurlionio tėviškėje, Druskininkuose.

dai, bet ir lietuviai nukentėjo nuo vokiečių, autorius duoda oficialius duomenis, kad SS dalinių lietuviai iš viso neturėjo ir net remdamiesi sovietų šaltiniu cituoja: „Lietuvių jaunimas masiškai priešinosi mobilizacijai į vokiečių kariuomenę“. Ir kai toji mobilizacija, pagal tarptautinę teisę neleistiną okupuotame krašte, nepavyko, vokiečiai griebėsi barbariškos priemonės — paėmė lietuvių tautos įkaitus — buvusius ministrus, profesorius, gydytojus, karininkus — ir nugalėto juos į Stutthofo koncentracijos lagerį prie Gdanskio. Iš jų per pirmuosius devynis mėnesius devyni mirė ar buvo nužudyti. Tik autorius nepridėjo, kad be tos įkaitų grupės buvo dar šimtai ar tūkstančiai lietuvių, kankinamų vokiečių lageriuose ir kalėjimuose. Uždarę aukštąsias mokyklas Lietuvoje, vokiečiai gabenosi jaunimą į Vokietiją darbams karo pramonėje.

Gelbėjo žydus, nepaisydami pavojaus gyvybei. „Naciai ypač siužeto dėl lietuvių pastangų gelbėti žydus“. Seka ilgas sąrašas asmenų, kurie buvo gestapo suimti arba ištremti į Vokietiją, jų turtas konfiskuotas, sodybos sudegintos, ar net sušaudyti ar viešai pakarti, kaip tai atsitiko Kaune. Primenama Lietuvoje S. Binkienės išleista knyga „Ir be ginklo kariai“, kurioje išvardinta apie 1.000 pavardžių tų žmonių, kurie gelbėjo žydus. Ir „Encyclopedia Judaica“ žino keletą žymių lietuvių, kurie ar padėjo nelaimingiesiems pabėgti iš ghetto, ar kalėjimo, kurie šelpė juos pinigais, darė rinkliavas jų naudai, parūpindavo suklaidotas metrikas, pagaliau slapstė juos savo namuose, kai kuriems net padėjo pasiekti užsienį.

Gaila tik, kad tų vardų yra per mažai. Kol dar gyvi liudininkai, reiktų tuos sąrašus papildyti. Niekur, pavyzdžiui, nepaminėti Marija Nemeikšaitė, jos brolis dr. Juozas Nemeikša, Vanda Janavičienė, gydytojo žmona iš Alytaus. Jie ypatingu sumanumu išsaugojo ne vieną pasmerk-tąjį. Reiktų turėti ir tikslesnių duomenų apie tas šviesias asmenybes, kukliai išlikusias šėšėlyje.

Herociškos pastangos. Čia skaitome smulkų aprašymą tikros didvyrės Onos Šimaitės, kuri

Žvilgsnis į praėjusius ir ateinančius metus

(Atkelta iš 2 psl.)

Činsko ir Br. Markaičio kūrybos koncertai, vokalistų ir instrumentalistų rečitaliai, plokštelės ir teatrinės pastangos su premija J. Kelečiui ir kt. Tegu ir ne išseiviu dėka, o daugiau pačių vokiečių pastangomis surengta Vakarų Berlyne M. K. Čiurlionio tapybos originalų paroda ir jo muzikinės kūrybos tenykštė demonstracija yra visų lietuvių praėjusių metų bendrasis džiaugsmas ir didelis lietuvių dailės laimėjimas pasaulinėje plotmėje.

Pabrėžtini ir Vilniaus universiteto jubiliejiniai minėjimai visoje išeivijoje. O kiek tuo laiku žurnaluose ir visoje periodinėje spaudoje buvo paskelbta išsamių šios temos studijų bei ilgesnių ar trumpesnių straipsnių, nukaltas meniškasis jubiliejinis medalis, surengtos atitinkamos parodos ir kt.

O vasarą įvykęs Europoje ketvirtasis mūsų jaunimo kongresas taipgi yra akivaizdus faktas, jog lietuviškosios veiklos kultūrinės ir kitokios pastangos lyg esantės sėkmingai perduodamos į jaunųjų kartų rankas. Todėl ir žvilgsnis į Naujosios metų yra šviesus ir viltingas.

Suprantama, iš anksto 1980-tuosius vertinti šiandien dar per anksti. Tačiau žvelgiant į gana stiprią 1979-tųjų pabaigą, vargu ar būtų pagrindo pranašauti, kad ateinantieji jau bus nuosmūkių metai. Jeigu ir atsirastų kelyje viena kita duobė, tai jos

trinktelėjimą tikrai nustelbs pavienių ir visuomeninių pastangų bendrasis džiaugsmas, kaip sakysim, liepos mėnesio pradžioje vėl Chicagoje įvykstanti didžioji tautinių šokių šventė.

Neeilinis dėmesys taipgi turėtų būti skiriamas Kristijono Donelaičio, to mūsų grožinės literatūros didžiojo pradininko, 200 metų mirties sukakčiai atitinkamai paminėti. Kaip mokslo ir kultūros prasme praėjusios metų ir auditorijose ir spaudoje dominavo Vilniaus universiteto jubiliejinė sukaktis, taip naujosios uosue ypač turėtų būti akcentuojamas Donelaitis, o tuo pačiu ir visos mūsų literatūrinės pastangos. Čia jau nereikėtų pasitenkinti vien tik Donelaičio mirties diena — vasario 18, bet reikėtų jam pašvęsti visų metų parankias progas, rengiant literatūros vakarus, rečitalius, pasikaitas, simpoziumus, kultūrines vakarones, gal net liejant suakutvinius medalius, leidžiant suakuties progą įvairius leidinius ir prisimenant rašytoją, o tuo pačiu ir Mažosios Lietuvos likimą. Vasario 16-tos minėjimuose, nes Donelaičio mirties diena — vasario 18-ta beveik sutampa su Vasario 16-ta. Taipgi nepaminėtina, kad šiemet sukanka 550 metų nuo Vytauto Didžiojo vainikavimosi sumanymo ir nuo jo mirties spalio 27 d.

Taipgi jau esame 1980-tųjų greitkelyje. Ir tikime, kad kūrybinių pastangų ratams lietuviškojo gazolino nepritrūks.

k. brd.

Leidinyje minima ir padėka, kad prof. B. Sruoga ketėtų išgelbėti žydę (raš. Savickio marčią).

Neteisinga kaltinti visą tautą. Autorius rašo: „Kiekviena tauta turi kiek kriminalinio elemento. Argi galima laikyti visą tautą atsakingą už tai, jei kuris lietuvis, žydas ar amerikietis padarė kriminalinį nusikaltimą? Tai būtų dvasinis „Holokaustas“, ypač, kada yra faktų, liudijančių visai priešingus dalykus. Kelios teksto nuotraukos ir žymių žydų rašytojų bei veikėjų atsiliepimai atremia pikty fanatikų ir filmo „Holocaust“ autorių insinuacijas, kaltinimus. Taip dr. Levi, hebraiško universiteto Jeruzalėje profesorius rašė plk. K. Ališauskui: „Aš niekad nekaltinau visos lietuvių tautos“. Rašytojas Meras jautriai maldos žodžiais mini visus tuos žinomus ir nežinomus, kartais matomus ar niekad nematomus asmenis, kurie visoje Lietuvoje, miestuose, miesteliuose, kaimuose ir bažnytkaimuose, nepaisydami žiaurios teroro, gelbėjo pasmerkтуosius mirti. Vėl nurodoma, kad net pats vokiečių teismas Ulme 1959 m. pripažino, jog už žydų likvidavimą buvo atsakingi vokiečiai naciai ir kaltininkus nubaudė kalėjimu (remiamasi „KZ Verbrechen vor Deutschen Gerich-

ten. Dokumente aus dem Proceß gegen herausgegeben von Dr. H. G. van Dam und Ralph Giordano. Europäische Verlaganstalt“).

Maža toji dr. J. Prunskio knygutė, bet labai turininga, svarbi ir reikalinga. Į ją įdėta daug kruopštaus darbo, kuris jau yra davęs reikšmingų rezultatų: reikia manyti, kad su ja susipažinęs Chicago's dienraštis „Sun Times“, kuris buvo pradėjęs tikrą kampaniją prieš tariamuosius Marquette Parko lietuvių nacius, paskelbė vedamąjį straipsnį, atšaukdamas kaltinimus. Aprimo ir pradėtoji akcija, pasireiškusi organizuotomis demonstracijomis, kėlus mūsų kolonijos gyventojų tarpe baimę bei karčios skriaudų jausmus. Ši knygutė turėtų būti išversta į lietuvių kalbą, kad kiekvienas raštingas tautietis turėtų po ranka sukaupus argumentus prieš mūsų priešų puolimus.

Betgi ši brošiūrėlė neturėtų sustabdyti išleidimo išsamaus veikalų mūsų tautos garbei apginti ir istorinė teisybė plačiai pasauliui iškelti.

Norintieji dr. J. Prunskio knygutę „Lithuania's Jews and the Holocaust“ gauti, tesikreipia į Lietuvos Amerikos Tarybą 2606 West 63rd Str., Chicago, Ill. 60629. Gaunama ir „Drauge“.

Chaim Soutine (1894-1943). Skerdiena. Pasaulinio garso ekspresionistinės tapybos meistras Chaim Soutine yra istorinėje Lietuvoje (prie Minsko) gimęs žydas, mokėsis ir savo tapytojo kelią pradėjęs Vilniaus meno mokykloje.

William Zorach. Kristaus galva. W. Zorach. Šv. Jonas Krikštytojas. William Zorach. Monė.

William Zorach. Kristaus galva. W. Zorach. Šv. Jonas Krikštytojas. William Zorach. Monė.

William Zorach. Kristaus galva. W. Zorach. Šv. Jonas Krikštytojas. William Zorach. Monė.

Herojiškoji žemdirbio dalia

Juozas Baltušis, SAKMĖ APIE JUZĄ. Išleido "Vaga" Vilniuje, 1979 metais.

★
Neseniai perskaičiau iš po prekystalio gautą Juozo Baltušio naujausią romaną "Sakmė apie Juza". Perskaitęs priėjau išvadą, jog apie Lietuvos valstiečio gyvenimą, originaliai rašant, galima dar daug ką pasakyti.

Sakmėje J. Baltušis atidavė kūrybinę duoklę nepriklausomam, darbščiam, savo aplinką mylinčiam Lietuvos žemdirbiui. Kas ypatinga, romane tarsi pašlovinamas rupus individualumas. Giliausias balsas išlieka pilkai nereikšmingas. Keistuolis Juza stebina skaitytoją. Tokio charakterio mūsų kaimo prozoje dar nebuvo.

Knygos tekstas, kaip dera "Pardotų vasarų" autoriui, skamba gaivia kalba. Dialogai pernešyti trumpi, tačiau daug sakantys. Veikėjai dažniau patyli, nei tušiai šneka. Juzos stebėjimo ir mąstymo fragmentuose atsiveria idomi spalvinga informacija apie kaimo žmogaus darbą, daiktus, tradicijas, troškimus, apie gamtos dėsnius, gyvūniją, augmeniją. Skaitai ir mokaisi.

Veiksmas apima nepriklausomos Lietuvos tarpsnį, vokiečių ir bolševikų okupacijas. Nelaiminga meilė atneša Juzai neįsilydantį sopulį. Per visą gyvenimą jos vaizdas taip ir neišsina iš Juzos galvos. Vincitė išteka už pasiturintį ūkininką Stonkaus. Mažindamas gėlą, Juza nusprendžia ūkiu dalintis su savo broliu Adomu ir seserimi Uršule. Iš tikrųjų visą ūkį atiduoda jiems. Pats eina kurtis į nuosąjį raistingą žemės sklypą, vadinamą Kairabalė, šalia liūno. Čia auga vien samanos ir vikšros, žlugusi vanduo, žmonės čion ateina tik pašienauti ar uogauti.

Juzos kūrimasis Kairabalėje tampa didžiai pamokančiu na-

FR. VISVYDAS

gingo žemdirbio veiklos epu. Salytis su gamta byloja sodrių lyryzmą. Iš kasdieniško detalių, kiekvieno apgalvoto ryštingo judesio, o kartais graudaus susimąstymo trykšta žmogaus ir gamtos sąsambis. Rodos, išmintinga Būtis valdo visus veiksmus. Kieta darbą lydi dvasinė atvanga.

Išlikti visiškai nepriklausomam ar vienišam Juzai neįmanoma. Žmonės patys ateina pas jį, traukiami jo žmogiškos tvirtybės, įsiskindami pagalbos. Santykiai su jais yra santūrus, netgi šurkštūs. "Kietas senis, tiksliai kietas iš viršaus, o širdį turi aukštinę". Dėl tos aukštinės širdies Juzos Kairabalėje prasiveria maždaug visos epochinės Lietuvos žaidžios. Skaudūs patirtis brandina Juzos tylų herojiškumą.

Yra knygoje neužmirštamų epizodų, tiesiog sukrečiančių vaizdų autentišku tragizmu, nors pasakojimas tuo metu išlieka blaiviai objektyvus. Itin išsiskiria Juzos žūtubūtine paslauga krautuviniško žydo šeimai. Priglaudžia juos, slepia. Iš kiekvieno sakinio jauti, kaip baisiai ši nelaimė slegia Konelius ir Juzą. Tačiau žemdirbys daro tai, kas reikalinga — su doro žmogaus logika. Su pasižventelio kantrybe.

J. Baltušio pasakojimas, kad ir įtaigus, daugeliu atžvilgių neišvengia šališko įvykių spalvinio pagal tarybinę formulę. Ji pasidaro "būtiną", aprašant lietuvių tautos akistatą su įsibrovėliais iš rytų. Pavyzdžiui, autorius niekais nuleidžia tremimų siaubą. Net anekdotą įterpia: išvežimų vykdytojai, Stonkuiui pabėgus, kad suimtumų sąrašas būtų pilnas, į sunkvežimį įgrūdė niekų dėdą mažžemį Jočį. Des- tis, tremimai tada nebuvo jau tokie tragiški. Autorius paprasčia-

siai užsimerkia prieš faktą: visa Lietuva anuometinį terorą pergyveno su dideliu skausmu ir pykčiu. Bolševikus už tai smerkė net neturtingiausi miesto darbininkai. Tai istorinė tiesa. Jos neištrinsi partiniu trintuku.

Žinoma, J. Baltušis yra per geras ir per jautrus prozininkas, kad nenutuoktų, kaip tuomet vystėsi istoriniai įvykiai ir kokios vyravo nuotaikos žmonių tarpe. Todėl vienur kitur bando šiek tiek išlyginti prasilenkimus su tiesa. O gal tai tik slidžios teisybės ylos, nesąmoningai lenda- čios iš tarybinio maišo?

Štai raudonarmiečių tankų invazija į Lietuvą apibūdinama "negardžiais dūmais", kuriuos vėjas atpūtė nuo kelio į Maldyniškę. Taip pat išidėmetina, kad silpno būdo Adomas, nesugebėjęs tvarkytis gerame ūkyje, džiaugiasi bolševikų atėjimu, o tvirtavalis brolis Juza išlieka abejingas. Jam Lietuvoje keičiasi valdžia, o visos valdžios vienodos.

Imkime pačią Kairabalę, aplaistytą žemdirbio prakaitu. Ar jos visa buitis — sunki pradžia besikuriant, suklestėjimas ir pagaliau negandų metai — nesimbolizuoja Lietuvos padėtį abiejų karų gniaužuose. Turiu minty nepriklausomos Lietuvos padėtį.

Juza nuolat giria savo Kairabalės nepriklausomumą. Nori čia įgyventi taip, kaip jo vidus reikalauja, puoselėti dar iš senelio Jokūbo paveldėtas tradicijas. Kasdamos šulinį, jis suranda dviejų atėjūnų kareivių — vokiečio ir ruso — griaučius. Palaidoja juos viename karste. Ant kapo pasodinęs vyšnios medį. Veliau dar pastato ažuolinį kryžių su erškėčiuotu, jo rankomis išdrožtu Kristumi. Lietuva Juzai yra kryžiaus kraštas.

Kuklūs herojai labai retai susilaukia teigiamo atpildo. Taip atsitinka su Juzą. Lemtingu mo-

Mėnesiena

Nuotr. V. Maželis

mentu jis kiekvienam ištiesė pagalbos ranką. O vis dėlto Vincitė, po 12 metų iš Sibiro sugrįžusi (maloningos amnestijos dėka!), prakeikia Juzą. Ji ten palaidojo vyrą, o čia, jai atrodo, Juza yra kaltas dėl jo sūnaus žuvimo.

Jaunojo Stonkiuko antitarybinis charakteris romane sudaromas ir moralistai, ir psichologai. Elgiasi jis kaip blogai su-reguluotas blogio automatas. Tiesiog krečia tragiškas nesąmones. Jam autorius nedavė nė vienos siužeto pastarpelės apraudoti nekaltai išvežtus tėvus.

O šis įvykis neabejotinai ikipamatų suklestėjusį Stonkiuko būse-

na. Užkūrė keršto liepsną. Atidžiam skaitytojų aišku, jog dėl visko kalti į Lietuvą smurtą atnešę įsibrovėliai.

Romane paliesti įvykiai per daug mums opūs, kad juos apėję, kalbėtumėm tik apie literatūrinę veikalo vertę. Norom nenorom šalia grožinės tiesos rikiuojasi ir istorinė tiesa. Jei žemdirbio Juzos charakteris yra reljefiškai meniškasis, jei jo herojiškumas palieka dvasioje skaidrinantį atšvaitą, tai istorinio fono pavaldumas jau nepakyla iki tokio lygio. Ką padarysi — dabartinėmis sąlygomis Lietuvoje tai neįmanoma dalykas.

Uldas Šlaitas

AŠ ESU JŪSŲ GEROJI BICIULĖ IR PALYDOVĖ

Bijokit ligos,
bijokit persekiojimų ir ištrėmimo,
bijokit akių užtemimo ir išprotėjimo,
bet nebijokit manęs,
nes aš gimiau kartu su jumis jūsų motinų išciūse,
idant,
atėjus laikui,
paruoščiau jus miegui.
Toks yra mano darbas.
Viso pasaulio žodynai mane vadina mirtim,
bet tai yra vardas,
kuris man nepatinka,
nes mano tikrasis vardas yra suramintoja
bei palydovė iš šio pasaulio į kitą pasaulį.
Jeigu nebūtų nakties,
tai nebūtų ir sekančios dienos ryto,
jeigu nebūtų žiemos ir speigo,
tai nebūtų ir jokio pavasario,
jeigu nebūtų manęs,
tai nebūtų ir prisikėlimo iš mirusiųjų.
Taigi,
kartoju,
nebijokit manęs,
nes aš esu jūsų geroji biciulė ir palydovė.

DVI VIENO PINIGO PUSĖS

I

Anksčiau prisimindavau tavo veidą,
ir mane aplankydavo šventiška popiečio nuotaika.
O dabar,
kai daugiau tavo veido nebeprisimenu,
visos dienos man yra paprastos ir kasdieniškos.
Tik pirmadienis,
tik antradienis
arba trečiadienis.
Ir jau niekad daugiau neaplanko manęs sekmadienis.

II

Saulė leidžiasi.
Vyšnių sodas yra raudonas.
Tavo lūpos,
kaip saldžios vyšnios,
yra raudonos.
Ko dar trūksta?
Manau,
kad trūksta tiksliai plokštelės
ir prieš karą seniai pasenusio gramofono.

(VISIŠKAI SLAPTAI!)

TSRS Ryšių Ministrui draugui TALYZINUI N. V.

VLADIMIRAS VOJNOVIČIUS

VLADIMIRAS VOJNOVIČIUS gimė 1932 m. rugsėjo 28 d. Dušanbe mieste. Būdamas 16 metų, baigė amatų mokyklą. Dirbo staliu, šaltkalviu, aviomachiku, geležinkelio, rajoninio vykdymo komiteto instruktorium, radio redaktorium. Pusantrų metų mokėsi pedagoginio instituto istorijos-filologijos fakultete. Nuo 1962 iki 1974 buvo TSRS Rašytojų sąjungos narys. 1974 m. vasario 20 d. buvo pašalintas iš Rašytojų sąjungos už atvirą laisvą Sąjunginei autorinių teisių gynimo draugijai, kuris buvo atspausdintas Vakaruose.

Vojnovičius žymiausia bei populiariausia romane „Nepaprasti kareivio Ivano Konkino nuotyčiai“ 1975 m. pavasarį vienu metu išleido amerikiečių, prancūzų, italų, švedų bei vokiečių leidyklos. Kiti kūriniai: „Du draugai“, „Noriu būti sąžiningas“, „Mes čia gyvename“, „Ivan-kiada“, „Pretendentas į sostą“ (Konkino II d.) ir t.t.

Rašytojas Vl. Vojnovičius yra vadinamas „disidentu per prievartą“. Kalbėdamasis su Vak. Vokietijos savaitraščio „Die Zeit“ bendradarbiu, jis taip išsireiškė: „Pagal savo charakterį aš visiškai ne disidentas. Apškritai, aš žmogus apolitiškas... Tačiau yra dalykų, kurie neduoda man ramybės... aš tiesiog negaliu neprotėstauti.“

Vojnovičius tebegyvena Maskvoje ir yra nuolat varginamas saugumo. 1976 m. rudnį jam buvo išjungtas telefonas. Ta proga Vojnovičius raštu kreipėsi į TSRS ryšių ministrą Talyziną.

Gerbiamas Nikolajau Vladimirovičau,

Kupinas giliausio nerimo, pranešu Jums, jog Jūsų vadovaujamos liaudies ūkio šakos viduje slepiasi tarptautinio įtempimo mažinimo priešas, pasiglemžęs atsakingą Maskvos miesto telefono tinklų viršininko postą.

Štai kaip man pavyko jį atskleisti. Š. m. rugsėjo 20 d., nusprendęs pasinaudoti paslaugomis, kurias telefono tinklas teikia savo abonentams, aš paskambinau į Bostono miestą (JAV) savo asmeniniam draugui, poetui Naumui Koržavinui ir su juo maždaug taip pasikalbėjau:

— Alio, — tariau aš poetui Koržavinui.
— Hello, — atsiliepė jis.
— Kaip gyvuojai?
— Nieko sau. O tu?
— Ir aš nieko sau.

Mūsų Tėvynės sostinėje buvo diena. Šviesi dešimtojo penkmečio diena. Mūsų žmonės, pagauti entuziazmo dirbti, kėlė aukštyn naujus pastatus, valdė įvairius mechanizmus, lydė plieną ir davė šaliai anglies. Tu pat metu Bostono mieste, savaimė suprantama, buvo naktis. Tamsos priedangoje siautė gangsterių gaujos, liepo- nojo Ku-Kluku-Klano deklai, rūko marihuana, nesulaikomai krito dolerio kursas, pradarė viltis bedarbiai iš vakaro būriavosi prie darbo biržos tokiomis ilgomis eilėmis, kokios mūsųce pasitaiko tik prie kilmų ir dešros.

Matyt, prislėgtas šios niūrios aplinkos, o gal tiesiog mieguistas poetas Koržavinas į mano klausimus atsakinėjo suglebusiai ir apgraiomis:

— Kaip Liuba? — teiravausi aš apie jo žmonos sveikatą.
— Liuba? — pakartojo jis padrikai, pagal savo atsilikusių pasaulėžiūrą. — Liuba miega. O kaip Ira?

Manau, Jums bus malonu sužinoti, jog Jūsų vadovaujama ryšių sistema veikė be priekaištų. Girdimumas buvo toks, tarytum užsimiegojęs poetas Koržavinas sėdėtų ne priešingoje planetos pusėje, o kažkur visai greta. Pats mūsų pokalbis, kaip man atrodė, nekėlė jokio susidomėjimo pašalinei ausiai, tačiau jis akivaizdžiai bylojo apie tai,

kad mes gyvename tarptautinio įtempimo mažinimo epochoje, kai suartėja žemynai, kai tarpusavio žmonių ryšiai bei pasikeitimai informacija (tegul ir bereikšmė) tapo ne tik priemonai, bet ir skatinami šalių, pasirašiusių Helsinkio susitarimą.

Deja, įtempimo mažinimas truko neilgai. Sekantį rytą, nukėlus telefono ragelį, su širdgėla suvokiau, jog pastarasis tylų lyg žuvis. „Kažkas sugedo“, — tariau sau ir nuėjau į artimiausią telefono būdelę.

— 151-28-53? — žaviu moterišku balsu dar kartą paklausė remonto biuras.

— Tai Jūsų telefonas?

— Mano.

— Išjungtas už chuliganizmą.

Aš sumišau ir padėjau ragelį. Tačiau po kiek laiko vėl paskambinau.

— Atleiskit, gal aš nenugirdau... už ką išjungtas?

— Tai jūsų telefonas? — vėl buvau paklaustas.

— Ne, ne mano, — atsakiau šį sykį.

— Išjungtas nesumokėjęs.

Prieštaraudamas chuligano reputacijai, stengiausi būti mandagus.

— Jūs ką tik paminėjote kitą priežastį. Prašau, pagalvokite ir atsakykite tiksliau, už ką išjungtas mano telefonas.

Regis ji sumišo. O gal ir ne.

— Jūsų telefonas išjungtas pagal nurodymą iš viršaus.

— Iš kokio maždaug viršaus?

— Galima pagalvoti, kad jūs to nežino- te?

— Aš nežinau.

— Keista. — Ji man aiškiai netikėjo. — Tuomet paskambinkite tokiu ir tokiu tele- fonu, ir jums pasakys.

Aš paskambinau tokiu ir tokiu telefonu, po to dar kažkokiu, o po to dar ir dar. Asme- nys, su kuriais kalbėjau, atsisakinėdavo man nurodyti savo pareigas bei pavardes, atsisakinėdavo mįslėmis bei užuominomis ir aplamai mane apėmė toks jausmas, tarytum aš skambintau ne į telefono mazgą, o į kažin kokią pagrindinę organizaciją. Neiti- kėtino triušo dėka man vis tik pavyko iš- aiškinti, kad mano telefonas išjungtas Maskvos miesto telefono tinklų viršininko Viktoro Fadejevičiaus Vasiljevo nurodymu. Tačiau už ką?

Štai sėdžiu aš, mieliausias Nikolajau Vladimirovičau savam bute, atkirstam nuo viso pasaulio ir kartoju sau tą patį klausimą: už ką?

Na, kas liečia nesumokėjimą, tai be abejo melas. Už paslaugas, teikiamas man ryšių organų, aš visad moku labai tvarkingai. Mano, kaip vieno iš pavyzdgingiausiųjų mokėtojų paveikslą Jūs drąsiai galėtumėte pakabinti savajame kabinete ar netgi gatvėje priešais Jūsų ministerijos pasta- tą. Chuliganizmas? Bet kodėl gi tuomet bausmės laipsnį nustato ne teismas, o tele- fono viršininkas? O kas bus, jei jo pavyz- džiui paseks elektros, lifto, dujų, vander- tiekio, kanalizacijos viršininkai? Juk tai tiesiog juokingai! Tai juk gali prasiskverbti į laikraščius. Tatai gali pasisavinti ir lin- kę ir sensacijas vakarų „balsai“ ir armėnų ra- dijas.

Ir kuo gi pasireiškė mano chuliganiz- mas? Poetui Koržavinui aš nieko chuli- ganiško nepasakiau. Jūs galite jam paskam- binti ir patikrinti, jei, žinoma, nesiba- minate, kad po to ir Jūsų telefonas nutils. (Beje, aš manau, jog Jūs turite keletą telefonų ir, jei vienas iš jų pasirodys išjun- gas, Jūs laikinai galėsite naudotis kitu). Gal chuliganizmu laikomas pats faktas, jog kalbamasi su kita šalimi? Tai kam gi tada abonentams teikiama tokio pobūdžio chuli- ganiškos paslaugos?

Atsakymas „patys žinote“ taipogi neatrodo man patenkinamas. Aš nežinau, Nikolajau Vladimirovičau.

Netgi prie būdingos man savikritikos ne- galiu įžvelgti savo veiksmuose nieko chuli- ganiško. O tai, kad Jums pavaldus Vasil- jevas klausosi svetimų pasikalbėjimų, pats meluoja, verčia meluoti kitus ir atima iš žmo- nių galimybę tarpusavyje bendrauti, tai ir yra pats tikriausias chuliganizmas. Na, galima būtų parinkti ir daugybę kitokių api- būdinimų: neteisėtumas, savivaliavimas, tirionija — nežinau, kas Jūsų skoniui labiau tinka.

Tačiau ne apibūdinimai esmė. Reikalas tas, kad yra (galbūt Jūs girdėjote) vadi- namos žmogaus teisės, pagal kurias žmo- gus turi teisę ne vien tik kaip dainos žo- džiose „į mokslą, poilsį bei darbą“, bet ir į kitas smulkmenas. Dalinai ir į tokias, kaip

laisvai išreikšti tai, kas ateina į galvą, pasi- keisti informacija, idėjomis ir užmegzti ry- šius vienam su kitu. Man su Jumis ar su poetu Koržavinu, arba Jums su poetu Korža- vinu, arba dar su kuo tik panorėsite, nepras- tant Jums pavaldaus Vasiljevo leidimo. Ir štai šios mudviejų teisės civilizuotam pasauly yra neatimamos, o jų saugojimas yra viena iš svarbiausių įtempimo mažinimo sąlygų. Jos paminėtos įvairiuose tarptauti- nuose susitarimuose ir iškilmingai paskelb- tos tuose pačiuose Helsinkio susitarimuose, po kuriais Tarybinės valstybės vardu asme- niškai pasirašė Leonidas Iljičius Brež- nevas. Tad, išjungdamas manąjį telefoną, Vasiljevas ne tik daro sau gėdą kaip chuli- ganas, bet ir mėgina abejoti Tarybų Są- jungos nuosirdžiomis pastangomis, vyk- dant įtempimo mažinimo procesą, o taip pat stato į nepatogią padėtį asmeniškai drg. Brežnevą.

Ne man Jums teigti, Nikolajau Vladi- mirovičau, jog dar nemaža yra visame pasaulyje įtempimo mažinimo priešai gali nu- žengti ir toliau. O jeigu jie į savo rankas paims dar priedo ir pašta, telegrafą, radiją bei televiziją, tai tuomet... Jūs patys žinote, kas atsitinka panašiais atvejais.

Idant mūsų šalis būtų išgelbėta nuo tokių nemalonių pasekmių, prašau Jūs nedel- siant pašalinti Vasiljevą iš užimamų parei- gų, o naujam MMTT (Maskvos miesto telefono tinklų) viršininkui įsakyti įjungti mano telefoną.

Priimkite mano tikriausios pagarbos Jums užtikrinimą.

Vladimiras Vojnovičius

Maskva, 1976 m. spalio 10 d.

Iš rusų kalbos vertė V. R. — L.

*) „Duoti šaliai anglies“ rusų k. turi ir kitą, ironišką at- spalvį, kas maždaug atitiktų „pluštę, prakaituoti“ (vert.)

Donelaitis sugrįžo į Tolminkiemį

Šių metų vasario 18 dieną suėina 200 metų nuo didžiojo mūsų literatūros klasiko Kristijono Donelaičio mirties. Todėl 1980-tieji metai tebūna skirti jo ir jo tėviškes — Mažosios Lietuvos — prisiminimui. Visos tautos akys ir širdys šiais metais bus nukreiptos į Tolminkiemį, deka — okupantų ištrintą iš žemėlapių ir pavadinimą Cistiję Prudi. Ką vokiečiai neįstengė ar nedrįso padaryti per 700 metų, tą naujieji atėjūnai rusai atliko per vieną dieną, kad lietuviškų vietovardžių ir čionykščių žmonių Mažosioj Lietuvoj neliktų nė ženklo.

Kaip žinome, karo metais Tolminkiemis, kuriame gyveno, "Metus" parašė ir mirė Donelaitis, buvo sugriautas. Pokario laiku

paties Donelaičio statytos bažnyčios griuvėsius lietuvių rūpesčiu buvo atrastas karstas su raštojo palaikais. Jie buvo pervežti į Vilnių, visapusiškai iširti, pagal galvos kaulus atkurtas raštojo portretas. Tuo tarpu buvo restauruota ir iš griuvėsių vėl prikelta Tolminkiemio statyta Donelaičio bažnyčia, tik jau ne kaip maldos namai, bet kaip literatūrinio pobūdžio lietuviams brangus paminklas.

Artėjant Donelaičio 200 metų mirties sukakčiai, raštojo palaikai iš Vilniaus vėl buvo parvežti į Tolminkiemį ir paguldėti specialiai įrengtame mauzolijeje, atstatytoje paminklinėje bažnyčioje. Tolminkiemis dabar taps

Donelaičio statytoji Tolminkiemio bažnyčia, lietuvių rūpesčiu priekaita ir karo paliktuju griuvėsiu.

visų lietuvių piligrimine vieta. O lankysis nepamirštamam Donelaitis Tolminkiemyje.

Giedrės Žumbakienės ofortų paroda

Kaip kartais plona poezijos knygelė gali būti vertingesnė už šimtapuslapinį tomą, lygiai palyginti nedidelė, tiesiog kamerinio pobūdžio dailininko paroda, gali prašyti net kelių didelių salių ekspozicija. Tokiam teigimui pagrįsti gerai tinka šiuo metu Balzeco Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje, vykstanti dail. Giedrės Žumbakienės ofortų paroda. Nedidelės apimties ir nedidelio formato eksponatų parodai muziejaus antrojo aukšto beveik miniatiūrinė saliuokė labai patogi. Gerai įrengtas paveiklų apšvietimas, turimos erdvės padalos ir visa kita tiksliai akcentuoja eksponatus.

Išvijos dailės parodose, reprezentacinėse išvykose į amerikiečių galerijas ir viso Chicago miesto dailės gyvenime Giedrės Žumbakienės vardas jau daugelio yra ryškiai įsidėmėtas. Tai dailininkė, kuri dirba ne vien "laiko užmušimui", bet ir reikiam savęs išsakyti tiek formine, tiek intelektualine prasme. Idomu dar ir tai, jog ji gana stipriai jaučiasi įvairiose dailės technikos. Prisimename, kurį laiką ji buvo pasinėrusi į tapybą metalo lydiniais, po to nesišalino grynosios tapybos, vėl gerokai laiko buvo įnikusi į vario raizinius.

Pokalbys G. Žumbakienės parodoje. Iš kairės į dešinę: dail. Adolfas Valeika, dail. Giedrė Žumbakienė ir adv. Povilas Žumbakis. Nuotr. V. Norvikas

Visur ji tiksliai žinojo, ką daro ir kaip tame daryme pasiekti geriausių rezultatų.

Šiuo metu vykstančioje parodoje dailininkė vėl stebina nauju, bet ir labai tvirtu žingsniu, pateikdama žiūrovui kelias dešimtis ofortų. Visi jie pasižymi klasiškai inoringos linijos plastika, plokštinių figūrų bei dėmių artistišku žonglieravimu, tikslu, bet ir labai nuosaikingu spalvos naudojimu.

Rankos igudimą ir intelekto skvarbumą dailininkė puikiai pa-

demonstruoja visu išraiškos ir temų plokščių nuo klasiško medžių peizažo iki abstrakčių formų kompozicijos bei erdvės kosminių perspektyvų, iš kurių grįžtama prie miniatiūrinio žolės stiebelio. Ir visa tai atlikta neatsitiktiniu linijos brūkštelėjimu ar spalvos nutėskimu, bet labai išmąstyta, išstudijuota, be abejo, škiuose ne kartą išbandytu ir tik paskui tiksliai įkūnytu užmoju. Tai tikrai kažkokiu sidabrinu grynumu skambanti paroda.

Vienintelis priekaištas būtų — katalogo trūkumas. Tačiau nežinia ir kam priekaištauti: pačiai dailininkėi, ar parodą rengusiam muziejui? Paroda be katalogo, tai kaip žmogus be pilietybės, be jokio dokumentelio, net be socialinio draudimo kortelės. Parodos katalogas pagaliau reikalingas ir kaip mūsų kultūrinio gyvenimo išliekantis dokumentas, ir kaip visur įprasto parodų etiketo dalis.

Paroda Balzeco Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje (4012 Archer Ave.) vyksta iki sausio mėn. 18 d. Atidara visas septynias savaites dienas nuo 1 val. iki 4 val. popiet.

k. brd.

Nauji leidiniai

• Algirdas Landsbergis, MUZIKA IŽENGIANT I NEREGETUS MIESTUS. Novelės. Išeido ATEITIS (17689 Goldwin Dr., Southfield, Mich. 48075) 1979 metais. Literatūros serija Nr. 17. Spaudė Lietuvių Enciklopedijos spaustuve. Aplankas — Nijolės Palubinskienės. Knyga kietais viršeliais 128 psl., kaina — 6 dol., gaunama ir "Draugo".

Knygoje randame septynias noveles: "Dainos gimimas", "Duetas moters balsui ir smuikui Venecijoje", "Dangus tiršteja, dangus pildosi", "Tyronė Power ir Martin Fierro plačiamame ekrane", "Sinjora su katėn", "Trys psichiatrai pieinių lauke" ir "Rašytojas M. lankosi N. mieste".

Algirdas Landsbergis yra jau gryniasius šiu laikų mūsų išvijos produktas literatūrinėje rinkoje. Jokiais saitais nesusijamas su tėvyne paliktąja literatūra. Nebent kiek linksmai ironiška šypsena jis galėtų būti labai tolimas Jurgio Savickio gimimaitis. Su "Draugo" konkursą laimėjusiu romanu "Keliuonė" A. Landsbergis 1954 m. iš karto žengė tvirtą žingą mūsų literatūros kelyje. O toliau išleista novelių rinkinys "Ilgoji naktis", drama "Penki stulpai turgaus aikštėje", scenos veiklas su istoriniu pamušalu "Vėjas gluosniuose — Gluosniai vėjui", dvi šmaikščios komedijos "Meilės mokykla" ir "Paskutinis piknikas".

Ir pati naujausioji čia minima A. Landsbergio novelių knyga su gana mišlingu vardu "Muzika ižengiant i neregėtus miestus".

Tačiau skaitytojas tegu neišsigąsta: nei kokių sunkių mįslių, nei apatėdytų mistifikacijų jos puslapiuose nėra. Tėra tik šiandienis, daugiau vietinis, mažiau sovietinis gyvenimas, daug kur komiški tragiškose realybėje. Tačiau ta realybė sušlandberginta raštojo šmaikščiaus žodžio, aktoriskai elegantiško sakinio ir kamputai patrauklios situacijos.

• TIKRASIS KETURAKIS IR JO RASTAI. Paruošė Birutė Vilkuitytė — Gedvilienė. Išeido Keturakio dukros ir sūnūs. 1979 m. Kalbą peržiūrėjo Stasys Barzdukas. Aplankas ir užsklanda dail. Birutės Vilkuitytės — Gedvilienės. Spaudė "Vilties" spaustuve, Clevelande. Leidinys kietais viršeliais, iliustruotas, 324 psl., tiražas 1000 egz., kaina — 10 dol.

Knygos pirmoji dalis (iki 120 psl.) liečia Juozo Vilkuityčio — Keturakio biografinius duomenis ir autorystės problemą, atsižvelgiant į mūsų literatūros istorijoje ryšium su dviem broliais — Antanu ir Juozu Vilkuityčiais. Šion knygos dalin įgausti straips-

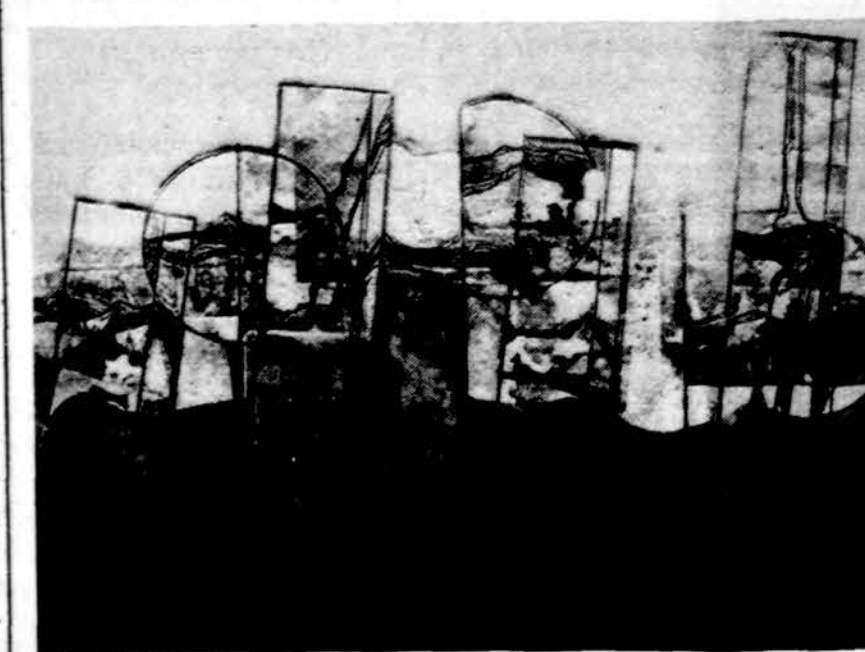
niai: Pratomė; Kodėl ši knyga atsirado (B. V. G.); Keturakį artimai pažinus (B. V. G.).

Antroje knygos dalyje spausdinami Juozo Vilkuityčio — Keturakio raštai. Knygos paruošė jį pateikiami tokie: Kas kalta? Gaisras, Kaip Mikas apsidžiaugė šebatais, Amerika pirtyje, Šimto margų metmenys, Parazitas, Ant to jų galvos, Kūrinų fragmentai, Bepig tokį užvadą turėti, Šiltieji vandenys, Pasaka, Šimtas margų, Atsiminimai.

Knyga užsklandžia Stasio Barzduko straipsnis "Keturakio raštų kalba" ir Teksto pastabos (B. V. G.).

• CHRONICLE OF THE CATHOLIC CHURCH IN LITHUANIA. No. 35, Vol. 16, 1978. A translation of the Complete Lithuanian Original, LIETUVOS KATALIKŲ BAŽNYČIOS KRONIKA. No. 35. Documenting the Struggle for Human Rights in Soviet — Occupied Lithuania Today. Translated by: Vita Matusaitis. Translation Editor: Rev. Casimir Pugevičius. Published by the Lithuanian R. C. Priests' League of America, 351 Highland Blvd. Brooklyn, N.Y. 11207

Kun. K. Pugevičiaus parašyta dviejų puslapių įvade paran-

Giedrė Žumbakienė

Tarp debesų (ofortas)

kliai pateikiama skaitytojui reikiama statistika, kai kurie praetie faktai ir dabarties gyvenimo situacija, kad "Kronikoje" randama dokumentacija skaitytojui būtų labiau suprantama.

• LIETUVIS JURNALISTAS, 1979 m., Nr. 8. Leidžia Lietuvių žurnalistų sąjungos Centro valdyba. Redaguoja Rūta Kleva Vidžiūnienė, 23500 Via Galera, Valencia, CA 91355. Redaktorės padėjėjas Gintautas Juodgudis. Spaudė "Draugo" spaustuve Chicagoje. Atskiro numerio kaina — 1 dol. 50 centų.

Leidinyje rašo: J. Kupronis, Bruno Markaitis, S.J., V. Bagdanavičius, A.T. Antanaitis, J. Dags, V. Alantas, R. K. Vidžiūnienė, J. Karka, S. Pautienė, Balys Brazdionis, V. Balutis, P. Jasiukonis ir kt. Puslapiu iliustruoti nuotraukomis.

• LAISKAI LIETUVIAMS, 1979 m. lapkričio mėn., Nr. 10. Lietuvių jėzuitų leidžiamas religinis ir tautinės kultūros mėnesinis žurnalas. Redaguoja Juozas Vaišys, S.J. Administruoja A. Likanderienė. Redakcijos ir administracijos adresas: 345 W. 56th St., Chicago, IL 60636. Metinė prenumerata — 8 dol. Puslapiuose rašo: A. Saulaitis, S.J., P. Daugintis, S.J., V. Brizgys ir A. Deksnys (vyskupo laiskai), J. Petraitis, J. Miškinis (apie Jurgį Pabrėžą), B. Markaitis, S.J. (apie meną ir jo svarbą tautos gyvenime), A. Tamošaitis, S. J. (keliauja po Dievo laukinę gamtą), V. Maciūnas (mini Vilniaus universitetą 400 metų sukaktį), V. Kasnis, A. Nockūnas, MIC, J. Vaišys, S.J., D. ir G. Vakariai ir kt. Numeris papuoštas Algirdo Grigaičio nuotraukomis, tema — žmonės, suikti gatvėje.

• MOTERIS, 1979 m., Nr. 5. Redaguoja Nora Kulpavičienė. Administruoja Bronė Pabedinskienė. Leidžia Kanados Lietuvių katalikų moterų draugija. Redakcijos ir administracijos adresas: 1011 College St., Toronto, Ont. M6H 1A8, Canada. Žurnalas išeina kas du mėnesiai, metinė prenumerata — 7 dol., garbės prenumerata — 10 dol.

Naujame "Moters" numeryje rašo: M.M. Slavenienė, D. Sadūnaitė, Br. Šimkienė, G. Krivickienė, R.

Giedrė Žumbakienė

Tarp gamtovaizdžio (ofortas)

Tagore, P. Alšėnas, R. K. Vidžiūnienė, Ver. Kulbokinė ir kt. Idomiai parengti skyriai: Moters pasaulyje, Lietuvoje. Madų ir grožio pasaulis, Šeiminių pasaulis, Sveikata. Numeris iliustruotas mūsų dailininkų darbų nuotraukomis ir šiaip įvykius bei temas iliustruojančiomis .atitinkamomis nuotraukomis.

• EGLUTĖ, 1979 m. lapkričio mėn. Mėnesinis laikraštis lietuviukams vaikams išvijoje. Redaguoja ses. O. Mikalaitė. Leidžia eselės putnaitės. Administruoja D. Sadūnaitė. Redakcijos ir administracijos adresas: Eglutė — Immaculate Conception Convent, Putnam, CT 06260. Metinė prenumerata — 7 dol.

Laikraštis "Eglutė" yra pati ertingiausia dovanėlė mūsų malsiems. Tiek čia daug visko ir pasiskityti ir pasižiūrėti. Eglutė yra ikrai visais atžvilgiais patraukli ir prasminga lituanistinio švietimo vadžia. Laikraštėlio puslapiu laina mažojo skaitytojo estetinį skoni ir pateikia jam labai naudingų žinių ir šiaip skaitinelių, galvosūkių, kryžiažodžių, įvairiausių darbėlių.

• EGLUTĖ, 1979 m. gruodžio mėn. Numeris kupinas kalėdinės .uotais skaitinių bei iliustracijų. Yra net kalėdinis vaidinimas ir kt.

PATIKSLINIMAS

Prano Čepėno rašytoje D. Fainhauzo knygos recenzijoje gruodžio 29 dienos kultūrinio priedo antrajame puslapyje, pirmoje skiltyje, įsivėlė korektūros klaida. Trečiosios pastraipos iš apačios pradžioje frazė "Fainhauzas lietuvių spaudos draudimą lotyniškėmis raidėmis iš 1964 m. nukelia į 1865 m." turėtų būti "...iš 1864 m. nukelia į 1865 m."

Nuomonės ir pastabos

Dainuoja nežinomi choristai

Esu pastovus Balfo rėmėjas ir dažnas jo renginių lankytojas. Manau, kad trisdešimt metų dainavęs ir giedojęs įvairiuose choruose dvylikos dirigentų vadovybėje, turiu teisę pasisakyti koncertų programų reikalu.

1979.12.9 diena. Grįžtu iš Čiurlionio ansamblio koncerto. Programoje Balfo veikėjų nuotraukos ir aprašymai. Idomiame ir nuotalkingame koncerte dainavo nežinomi choristai. Nei pavardžių, nei vardų — tik nuotrauka. Šelpimas — didelė dorybė. Dainuoti šalpos labai irgi dora ypatybė su kultūrinio atspalviu.

Zengiu atgal, 1969.3.16. Balfo 25 metų jubiliejus. Dainavo tas pats Čiurlionio ansamblis toje paioje Lithuanian Plaza salėje. Programoje — komisija banketo reikalams pilname sąstato. Choristai nežinomi.

Dar šuois į praeitį, 1954.11.14. Čiurlionio ansamblis atliko koncertą "Naujienuoms". Dainavo nežinomi choristai, nors programoje liko šimtas cm² baltos vietos.

Zvilgsnis krenta į 1951.4.29. Chicago Operos rūmuose "Draugo" romano konkursui rengti koncerto programą. Baldu prekybos, namų pirkimo skelbimai. Didingame koncerte dainavo nežinomi choristai.

Pagaliau pasiekiami 1950.4.16 diena. Margučio ruoštas Čiurlionio ansamblio koncertas Chicago Operos rūmuose pilname iš-

kilingume. Programoje daugybė nuotraukų, skelbiama kepykla ir valgykla, taupykla ir šildykla. Dainavusių choristų sąstatas istorijai palieka nežinomas.

Skraido mintis: o gal Čiurlionio ansamblio vadovybė neleidžia skelbti choristų sąrašo? Jei taip, jų valia. Bet šia nuomone sugriaua palėpėje tūnojusi 1952.4.27 "Draugo" bendradarbių klubo surengto Čiurlionio ansamblio koncerto Chicago Operos rūmuose programa. Pilnas choristų sąrašas! Net tenorai su skirstyti į pirmus ir antrus! Atskira skiltis bosams ir baritonams!

Kartais malonu gyventi prisiminimais. Paimu į ranką Chicago Lietuvių vyrų choro koncerto programą, 1955.6.4. Dirigentas — Vl. Baltrušaitis, prie fortepijono — St. Gailevičius, Rengėjai — "Tėvynės Prisiminimai". Vieta — Torontas. Nuotraukoje 34 jauni ir gražūs vyrai. Daugeli dar pavyksta atpažinti; kitus jau ne. Apsčiai prekybos skelbimų. Gerai pavykusiame koncerte dainavo nežinomi choristai.

Ar koncertų rengėjai pagalvoja, kad elinis choristas sezono metu skiria nuo 200 iki 400 valandų repeticioms ir važinėjimui? Ar už sugaištą laiką lietuviškos kultūros papuošimui choristo pavarde negalėtų būti pažymėta renginio programoje? Mano nuomone — taip.

Kazys Skaisgirys